

Mainuš, František

Úvod

In: Mainuš, František. *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v XVIII. století*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960, pp. 5-8

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119109>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ÚVOD

Ve své monografii se pokusím objasnit vývoj dvou textilních odvětví, vlnářství a bavlnářství, v oblasti Moravy a Slezska. V posledních letech věnuje marxistická historiografie u nás i v sousedství značnou pozornost dějinám průmyslové výroby ve spojitosti s problémy přechodu od feudalismu ke kapitalismu. Pro naše země je to např. práce A. Klímy — *Manufakturní období v Čechách*,¹ pro Polsko Kulovy — *Szkice o manufakturach w Polsce XVIII. wieku*,² nebo nedávno vyšlá práce H. Krügera — *Zur Geschichte der Manufakturen und der Manufakturarbeiter in Preussen*.³ Bylo by možno jmenovat další dílčí práce, nemluvě ani o množství monografií a drobnějších studií starších buržoasních historiků. Dějiny průmyslové výroby v období přechodu od feudalismu ke kapitalismu vzbuzují právem zájem historiků. Průmyslová výroba měla rozhodující význam při ekonomických a společenských změnách v přechodném období. Kapitalistické výrobní formy a kapitalistické výrobní vztahy byly v průmyslové výrobě mnohem progresivnější než v zemědělství. Období přechodu od feudalismu ke kapitalismu bylo ve většině zemí dlouhodobým procesem. Např. v oblastech střední Evropy lze jeho počátky klást již do 16. století a konečné fáze, kdy kapitalistický společenský řád plně zvítězil, spadají do poloviny 19. století.⁴

V období přechodu byla aspoň v zemích střední Evropy nejdůležitějším průmyslovým odvětvím textilní výroba. Plátenictví, vlnářství a později také bavlnářství mělo velký hospodářský význam v Sasku, Čechách, ve Slezsku, Prusku, Polsku, na Moravě a v Uhrách. Žádné jiné výrobní odvětví se nemohlo ani zdaleka rovnat textilní výrobě. Hornictví, hutnictví a sklářství mělo sice v zemích střední Evropy starou tradici, avšak při formování nových

¹ Praha 1955.

² 2 sv., Varšava 1956.

³ Berlín 1958.

⁴ A. Klíma — J. Macůrek, *K otázce přechodu od feudalismu ke kapitalismu ve střední Evropě (16.—18. století)*. Referát k mezinárodnímu historickému kongresu ve Štokholmě SPFF BU 1960 C 7.

kapitalistických prvků tato odvětví stála daleko za textilní výrobou. Také po hospodářské stránce převyšovala textilní výroba ostatní průmyslová odvětví. České země měly od pradávna vyspělý textilní průmysl. V Čechách bylo na prvním místě plátenictví, na Moravě zase vlnářství.

Monografie o moravském a slezském vlnářství a bavlnářství navazuje na mou práci o zdejší výrobě lačných tkanin.⁵ Dosavadní historická literatura k tomuto tématu není příliš početná. O celkové zpracování dějin vlnářství a bavlnářství se pokusil pouze Ch. D'Elvert.⁶ Jeho téměř 70 let stará práce je však pouhou snůškou materiálu. Pro historika však mají D'Elvertovy monografie dodnes cenu, neboť přinášejí zprávy z pramenů, které se nedochovaly. Staršími fázemi vývoje moravského vlnářství se zabýval J. Chylík.⁷ Tento autor uveřejnil ještě několik menších studií, které se zabývají tak či onak vývojem průmyslu na Moravě.⁸ Moravského vlnářství a bavlnářství od sklonku 18. století se dotýká práce Slokarova, která je založena na pramenech z ústředních vídeňských archivů a má proto značnou materiálovou hodnotu.⁹ Někteří autoři si všimli dílčích problémů moravskoslezského vlnářství a bavlnářství. Je třeba jmenovat např. starší monografii Wernerovu o jihlavském soukenictví, která, ač stará celé jedno století, je stále jediným celkovým zpracováním dějinného vývoje největšího středoevropského vlnářského střediska.¹⁰ Významnou monografií o dějinách prvých moravských vlnářských manufaktur je Šebánková monografie o kounicovském podnikání. Na základě bohatých pramenů autor zobrazuje vyčerpávajícím způsobem vývoj textilních manufaktur založených feudálem a zhodnocuje jejich ekonomický a společenský význam.¹¹ Pozornost historiků vzbudil pozoruhodný rozmach manufakturní vlnářské výroby v Brně. Lze jmenovat aspoň práci Migerkovu, Meisterovu, Haasovu aj.¹² Pro některá vlnářská

⁵ *Plátenictví na Moravě a v Rakouském Slezsku v XVII. a XVIII. století*, Ostrava 1959.

⁶ D'Elvert, *Die Schafwollwaaren-Erzeugung in Mähren und Oesterr. Schlesien*; týž, *Baumwollwaaren-Erzeugung in Mähren und Oesterr. Schlesien*, Zur Cultur-Geschichte Mährens und Oest. Schlesiens, sv. 19., Brno 1870.

⁷ J. Chylík, *Přehled dějin moravského průmyslu*, sv. 1., Brno 1948.

⁸ J. Chylík, *První obchodní banka u nás*, ČMM, roč. 69, 1950; týž, *Brněnské jarmarky*, ČSPS, roč. 61, 1953.

⁹ J. Slokar, *Geschichte der oesterreichischen Industrie und ihrer Förderung unter Kaiser Franz I.*, Vídeň 1914.

¹⁰ K. Werner, *Urkundliche Geschichte der Iglauer Tuchmachet-zunft*, Lipsko 1861.

¹¹ J. Šebánek, *Textilní podniky moravských Kouniců*, ČMM, roč. 55–56, 1931–1932.

¹² F. Migerka, *Rückblicke auf die Schafwollwaaren-Industrie Brünns. 1765–1864*, 2. vyd., Brno 1890. O. Meister, *Johann Leopold von Köffler und die Anfänge der Brünner Tuchindustrie*, ZVGMSch, roč. 20, 1916; G. Haas, *Zur Geschichte der Brünner Industrie (1765–1836)*, ZfG u. Landeskunde Mährens, roč. 45, 1943; J. Chylík, *Statistika vývoje brněnského továrního podnikání v letech 1763–1938*, ČMM, roč. 69, 1950; *Johann Heinrich Offermann in Brunn*, Festschrift anlässlich des 125jährigen Jubiläums der Firma, Brno 1912.

a bavlnářská střediska najdeme nečetná další monografická zpracování. Např. pro bílské soukenictví existuje již zastaralá monografie H a a s e h o.¹³ Řemeslné výroby, popř. obchodu s vlněnými a bavlněnými tkaninami nebo jiných dílčích otázek si aspoň na okraji svých prací povšimli autoři monografií o vývoji měst a autoři drobnějších studií.¹⁴ Vcelku však dosavadní literatura k našemu tématu není příliš rozsáhlá. Chybí celkové zpracování jak vlnářství, tak bavlnářství. Není práce, která by se zabývala historií moravských a slezských cechů, ať už textilních, či jiných. Nemáme rozsáhlejší práce o moravskoslezském obchodě.¹⁵ Naprostý nedostatek předběžných studií mne nutil, abych věnoval velkou pozornost archivním pramenům. Pramenný materiál k dějinám moravského vlnářství a bavlnářství je rozsáhlý a nebylo ho většinou ještě využito. Velmi bohaté pramenné zdroje mně poskytly archivní fondy uložené ve státním archivu v Brně. Ve fondu moravského gubernia je uloženo mnoho desítek fasciklů, které obsahují zprávy o moravském řemeslném a manufakturním soukenictví a cajkařství. Také k dějinám některých vlnářských středisek, zejména Jihlavy a Brna, se v tomto fondu nacházejí dokumenty prvořadě důležitosti. Pro poznání vývoje vlnářských a bavlnářských manufaktur v 50.—70. letech 18. století na Moravě jsou bohaté zprávy ve fondu moravského komerčního konsesu. Fascikly z fondu moravskoslezského místodržitelství obsahují množství údajů o vývoji řemeslné a manufakturní výroby na sklonku 18. a počátku 19. století. Mnohé otázky, vyplývající z daného tématu, se mně podařilo řešit jen s užitím pramenů uložených ve vídeňských archivech. Zvláštní význam pro dějiny průmyslové výroby v českých zemích ve 2. polovině 18. století má archiv dvorské komory, oddělení komerční — Čechy (Hof-Kammer Archiv — Kommerz Böhmen). Naše znalosti o problémech počátků průmyslové výroby lze doplnit mnohými dokumenty z tohoto fondu. Poměrně chudý je archivní materiál o vývoji vlnářství na území Rakouského Slezska, uložený ve stát-

¹³ Th. H a a s e, *Die Bielitz-Bialaer Schafwollwaren-Industrie in ihrer historischen Entwicklung*, Těšín 1873.

¹⁴ Uvádím aspoň některé novější studie, vztahující se k mému tématu: J. C h y l í k, *Soukenictví východomoravské*, Naše Valašsko, roč. 14, 1951; B. I n d r a, *K počátkům průmyslové textilní výroby ve Slezsku*, Slezský sborník, roč. 49, 1951; F. H o f f m a n n, *Z počátků průmyslu a dělnického hnutí na Jihlavsku*, Havlíčkův Brod, 1955; S t. D r k a l, *Dětská práce v opavských textilních továrnách v 1. polovině 19. století*, Slezský sborník, roč. 52, 1954; K. F o j t í k, *Příspěvek k poznání způsobu života dělnictva v Brně v druhé polovině XVIII. a v první polovině XIX. století*, Český lid, roč. 40, 1953.

¹⁵ Z novějších prací, které se zabývají aspoň zčásti otázkami moravského a slezského obchodu, uvádím: J. M a c ů r e k — M. R e j n u š, *České země a Slovensko ve století před Bílou horou*, Brno—Praha 1968; A. V. F l o r o v s k í j, *Česko-ruské obchodní styky v minulosti (X.—XVIII. století)*, Praha 1954; F. K a v k a, *Český a slovenský obchod s textilními výrobky v rumunských zemích (do poloviny 17. století)*, Sborník historický, roč. V, 1957.

ním archivu v Opavě. Díky zachovaným fondům ústředních úřadů ve Vídni a v Brně má však badatel možnost získat spolehlivý pramenný základ také o vlnářské výrobě ve Slezsku.

Pro poznání manufakturní výroby jsou důležité prameny z patrimoniálních archivů. Např. patrimoniální archiv z letovického panství obsahuje řadu zpráv o tamní bavlnářské manufaktuře. K dějinám řemeslné výroby jsou prameny uloženy v mnoha městských archivech. Pro dějiny textilních řemesel jsou však mnohem důležitější fondy tehdejších státních úřadů, které umožňují mnohem širší pohled na zkoumání základních otázek. Proto jsem se v tom směru omezil na vyčerpání ústředních archivních fondů.

Ve své monografii si všímám jak *řemeslné, tak manufakturní výroby*. Kapitalistický výrobní způsob vyrůstal v těsném sepětí s řemeslem. V období přechodu od feudalismu ke kapitalismu docházelo k podstatným změnám také v cechovní malovýrobě. Proto je třeba podle mého soudu posuzovat řemeslnou a manufakturní výrobu jako nedělitelný celek. Těžiště mého zkoumání moravskoslezského vlnářství a bavlnářství je položeno do 18. století. V některých směrech si však všímám i starších období v 17. století, nebo počátků století 19. V 18. století se v textilní výrobě rychle šířil kapitalistický výrobní způsob. Výroba vlněných a bavlněných tkanin v manufakturách všech typů představovala na konci tohoto století již vysoké procento veškeré produkce. Na přelomu 18. a 19. století se vytvořily příznivé podmínky pro přerůstání manufaktur v továrny. Časové omezení mé studie na 18. století, nikoliv striktní, bylo vynuceno hlavně stavem dosavadního bádání. Období před 18. stoletím si vyžádá samostatných studií, zejména o dějinách cechů, měst apod. Také průmyslová revoluce v 1. polovině 19. století, jíž se změnily hospodářské a společenské základy také v textilní výrobě, zaslouží si i pro moravskoslezskou oblast samostatné monografie.

Děkuji na tomto místě pracovníkům ve státním archivu v Brně, Františku Zřídka Veselému, dr. P. Zaorálovi a dr. Radimskému za ochotu, s níž mně vycházeli vstříc při studiu archivního materiálu i při obstarávání pramenů z jiných archivů, zejména vídeňských. Zvláštními díky jsem zavázán prof. dr. J. Macůrkovi za cenné připomínky.